

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber tertius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

de rerum futurarum homini profectio est, nec ab alio alicui, a diis immortalibus data, quae si singula vos forte...

principibus heroum, Ulyssi, Diomedæ, Agamemnoni, Achilli, ceteris deis discriminum, & periculorum comites, addi...

1. Nec ab alio alicui. Voces ab alio non videntur in Palli prae...

Scant p. domon h. 3. Prospera semper vultus ver. Est à V. Dionis, quibus subscri...

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORVM, A D. M. BRVTVM. LIBER TERTIVS.

Cotta, Academicus. Velleius, Epicureus: Balbus, Stoicus.

Ut cum Balbus dixisset, tum ardens Cotta, Serò inquit, et mihi, Balbe, praeci...

deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque hu-

1. Nihil Balbe. Gul. liber P. mi Balbe sed Palli nihil abest à prior...

3. Si membrum. &c. Ita & scripti nostri, & edd. omnes ante Lam...

in perorando cohortabatur, ut meminissem, me & Cottam esse, & pontificem, quod ego, credo, valebat, ut opinio- nes, quas a majoribus accepimus de diis immortalibus, sacra, caeremonias, religionesque defenderem. Ego vero eas defendam semper, semperque defendi; nec me ex ea opinione, quam a majoribus accepi de cultu deorum immortalium, ullius unquam oratio aut docti, aut indocti movebit, sed cum de religione agitur, T. Coruncanium, P. Scipionem, P. Scævolum, pontifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrysippum sequor; habeoque C. Laetium sugeream, eundemque sapientem: quem potius adiam de religione dicentem in illa oratione nobili quam quemquam principem Stoicorum, cumque omnis populi R. religio in sacra, & in auspicia dirisa sit: terfium adjunctum sit; si quid praedictionis causa ex portentis et monstris, sibyllarum interpretibus, haruspicesve monuerint harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi; mihique ita persuasi; Romalium auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta petisse nostrae civitatis: quae nunquam profecto sine summa placatione deorum immortalium tanta esse potuissent. Habes, Balbe, quid Cotta, quid Pontifex sentiat. fac nunc ergo intelligam, tu quid sentias. te enim philoso- pho rationem accipere debeo religionis: majoribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, Quam igitur a me rationem, inquit, Cotta desideras? Et ille, Quadrupartita, inquit, fuit divisio tua: primum, ut velles docere deos esse: deinde, quales essent: tum, ab his mun- dum regi: postremo, consilium coribus humanis. Haec, si recte memini partitiio fuit. Rectissime, inquit Balbus: sed exspecto, quid requiras. Tum Cotta primum quidque videamus, inquit: Et si id est primum, quod inter omnes, nisi admodum impios, convenit, mihi quidem, si ex animo exuri non potest, esse deos. Id tamen ipsum, quod mihi & persuasum est auctoritate majorum, cur ita sit, nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur a me velles discere? Tum Cotta; Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nihil unquam audiverim de diis immortalibus, nihil cogitaverim, rudem me discipulum, & integrum accipe, & ea, quae requiro, doce. Dic igitur quid requiras. Egone? primum illud, cur quod perspicuum in ista parte me egeret quidem oratione dixisses quod esset perspicuum, & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris. Quia te quoque inquit, animadverti Cotta saepe cum in foro diceres, quam plurimis pos- ses, argumentis operare iudicem, si modo eam facultatem tibi daret causa. Atque hoc idem & philosophi faciunt, & ego, ut potui, feci. Tu autem, qui id quaeris, similiter facis, ac si me roges, cui te duobus contuear oculis, & non altero tantum, cum idem uno assequi possim. Tum Cotta, Quam simile illud sit, inquit, tu videtis. Nam ego neque in causis, siquid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari soleo: perspicuitas enim argumentatione elevatur: nec, si id facerem in causis forensibus, idem facerem in hac subtilitate sermonis. Cur contuere autem altero oculo, causa non esset; cum idem obtutus esset amborum & cum rerum natura, quam tu sapientem esse vis, duo lumina ab animo ad oculos perforata nos habere voluisses. Sed quia non condebas, tam esse id perspicuum, quam tu velis; propterea multis argumentis deos esse docere voluisti. Mihi enim unum satis erat, ITA NOBIS MAIO-

RES NOSTROS TRADIDISSE. Sed tu auctoritates contemnis, ratione pugnas. Patete igitur, rationem meam cum tua ratione contendere. Afferis haec omnia argumenta, cur dii sint, et remque mea sententia minimè dubiam, argumen- tando dubiam facis, mandavi enim memoria non numerum solum, sed etiam ordinem argumentorum tuorum. primum fuit, cum caelum suspexissemus, statim nos intelligere esse aliquid nomen quo haec regantur. Ex hoc illuc etiam,

Adspice hoc sublime candens, quam invocant omnes Jovem.

Quasi verò quisquam nostram, istum potius, quam Capitolinum, Jovem appelleret: aut hoc perspicuum sit constetque inter omnes, eos esse deos, quos tibi Vellejus, multi- que praeterea, ne animanteis quidem esse concedant. Grave etiam argumentum tibi videbatur: quòd opinio de diis immortalibus & omnium esset, & quotidie crederet. Placet igitur, tantas res opinione stultorum judicari, vobis praer- tim, qui illos infans esse dicatis? At enim praesentis vi- demus deos, ut apud Regillum Postumius, in Salaria Vati- tienus, nescio quid etiam de Locorum apud Sagram praer- lio. Quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id est, homines homine natos & quos Homerus, qui recens ab illorum a- tate fuit, sepultos esse dicit Laedæmone: eos tu canteris abis, nullis calonibus, obviam Vatieno venisse existimas, & victoriam populi R. Vatieno potius, homini rustico, quam M. Catoni, qui tum erat princeps, nuntiavisse? Ergo & illud in silice, quod hodie apparet apud Regillum, tanquam vestigia unguis, Castoris equi credis esse? nonne inavis illud credere, quod probari potest, animos praer- clarorum hominum, quales isti Tyndaridæ fuerunt, divi- nos esse, & aeternos, quam eos, qui semel cremati essent, equitate, & in acie pugnare potuisse? aut si hoc fieri potuisse dicis, doceas oportet, quomodo nec fabellae anileis proferas. Tum Lucilius, An tibi, inquit, fabellae videntur? nonne A. Postumio idem Castori & Polluci in foro dedicatum: nonne s. e. de Vatieno vides? nam de Sagra, Graecorum etiam est vulgare proverbium; qui, quae affirmant, veritatem esse dicunt, quam illa, quae apud Sagram. His igitur auctoribus nonne debes moveri? Tum Cotta, & u- moribus, inquit, mecum pugnas, Balbe: ego autem te rationes requiro.

* Desunt nonnulla. *

7 Sequuntur quae futura sunt. Effugere enim nemo id potest, quod futurum est. Saepe autem ne utile quidem est scire, quid futurum sit. MISERVM est enim, nihil proficere in ar- gi nec habere ne tpe quidem extremum, & tamen commu- ne solatium: praesertim cum vos idem fato fieri dicatis omnia: quod autem semper ex omni aeternitate verum fuerit, id esse fatum. Quid igitur juvat, aut quid avertit ad cavendum, scire aliquid futurum, cum ad certè futurum sit? unde porò ista divinatio? quis invenit filium jecoris? quis cornicis cantum notavit? quis forteis? quibus ego credo? nec possum Attii Navi, quem commemorabas, lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sunt, à philoso- phis deo discere, praesertim cum isti plurimis de rebus divinis mentiantur. At medici quoque (ita enim dicebas) saepe fallunt. Quid simile, medicina, cujus ego rationem video, & divinatio? quae unde oriatur, non intelligo. Tu autem etiam Deciorum devotionibus placatos deos esse censet. Quae fuit eorum tanta iniquitas ut placari populo R. non possent, nisi viri tales occidissent? 8 consilium illud

1. Desunt nonnulla. Inmisi prius semper, fide Pall. VVo. ut neque aliter Y. Gorianus ed. (io. al. non habent.
2. Cum de eis agitur, Y. Coruncanium. Pal. sic, agitur sine Co- runcanio. non, probatum, si si sequi proponerentur sua pronomina.
3. Tanta esse potuissent. Vulgata quae sit. ad alterum restat in mss. nostris & P. & Victorian.
4. Ita nunc agitur. Lactantius lib. 11. cap. 7. citat, ego; non male. nonne populi statim possit. nulla ratio reddita. ut nunc est. quippe mss. & vulg. non habent. ratio est.
5. Ita ex animo exuri non potest. Ita et in Palatinaorum; neque

diverendum ad conjecturas.

6. Persuasum est auctoritate majorum. Sic quinq. minimom mss. nostrae quoque recedit Victoriana, alix. p. est, esse deos, auctoritate, re- petitione superflua.

7. Sequuntur quae futura sunt. Pal. pr. & tert. lacunam hanc tegunt verborum continuatione at sic habet: à te rationes pe. condis eorum qua fuerat fuit. ex quibus solum apparet, quantum sibi permiserit li- brari.

8. Consilium illud imperatorum fuit. Et à nostris libris quinque & Victoriana ed. tunc, vulgati imperatorum.

illud imperantium fuit, quod Græci *πατριάρχης* appellant, sed eorum imperatorum, qui *πατρία* consulerent, vitæ non parcerent. rebantur enim fore, ut exercitus imperatorem, equo incitato se in hostem imminentiem, persequeretur. id quod evenit. Nam Fauni vocem equidem nunquam audivi, tibi, si audisse te dicis, credam; est, Faunus omnino quid sit, nescio. Non igitur adhuc, quantum quidem in te, Balbe, est, intelligo deos esse: quos equidem credo esse sed nihil docent Stoici. Nam Cleanthes, ut dicebas, quattuor modis formatas in animis hominum putat deorum esse notiones. Unus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex praesensione rerum salutarum. Alii ex praesensione temporum, & reliquis moribus. Tertius ex commoditate rerum, quas percepimus, & copia. Quartus ex aliorum ordine, Caliq; constantia. De praesensione diximus de perturbationibus celestibus, & maritimis, & terrenis, non possumus dicere, cum ea fiant, non esse multos, qui illa metuant, & à diis immortalibus fieri existiment. Sed non id queritur, si ne aliqui, qui deos esse putent: dii utrum sint, necne, queritur. Nam reliquæ rationes, quas Cleanthes affert, quarum una est de commodorum, quæ capimus, copia: altera de temporum ordine, ceterique constantia: tum transferuntur à nobis, cum disputabimus de providentia deorum; de qua plurima à te, Balbe, dicta sunt: eodemque illa etiam differemus, quod Chrysippus dicere a tebas, quoniam esset aliquid in rerum natura, quod ab homine effici non posset, esse homine ali- quod melius: quæque in domo pulchra cum pulchritudine mundi comparabas, & cum totius mundi convenientiam, constantiamque afferebas, Zenonisque brevis, & acutulas conclusiones in eam partem sermonis, quam modò dixi, differemus: eodemque tempore illa omnia, quæ à te physice dicta sunt de vi ignea, deque eo calore, ex quo omnia generari dicebas, loco suo queruntur: omniaque quæ à me nihil minus dicta sunt, cum docere velles, deos esse, quære & mundus universus, & sol, & luna, & stella sen- sum animantem habere, in idem tempus referre. A te autem & illud etiam, atque etiam queram, quibus rationibus tibi persuasas, deos esse. Tum Balbus, Equidem attulisse rationes mihi videor: sed eas tu ita refelis, ut, cum me interrogatus esse videare, & ego me ad respondendum comparari, repente avertas orationem, nec des respondendi locum. Itaque maxima res, tacita præterierunt, de divinatione, de fato: quibus de questionibus tu quidem strictim, nostri autem multa solent dicere. sed de hac quaestione, quæ nunc in manibus est, separantur. Quare, si videtur, noli agere confusè: ut hoc explicemus hac disputatione, quod queritur. Optimè, inquit Cotta, itaque quoniam quattuor in parteis totam quaestionem dividisti, de prima que diximus; consideremus secundam, quæ mihi talis videtur fuisse, ut, cum ostendere velles, quæ dii essent, ostenderes nullos esse. A CONSERVATIONE enim oculorum animum abducere difficillimum dicebas: sed, cum deo nihil præstantius esset, non dubitabas, quin mundus esset deus, quo nihil in rerum natura melius esse; quod possemus eum animantem cogitare, vel potius, ut cetera oculis, sic animo hoc cerere. Sed cum mundo negas quidquam esse melius, quid dicis melius? si pulchrius assentior, si aptius ad utilitates nostras, id quoque assentior. Sin autem id dicis, nihil esse mundo sapientius: nullo modo profus assentior: non quod difficile sit men- tem ab istis revocare: sed quo magis sevo, eo minus id,

quod tu vis, possum mente comprehendere. Nihil est, mundo melius in rerum natura. Ne in tertis quidem urbe nostra nam igitur idcirco in urbe esse rationem, cognitionem, mentem putas? aut, quoniam non sit, num idcirco existitius formicam anteponebam esse huic pulcherrimæ urbi, quod in urbe sensus sit nullus, in formica non modò sensus, sed etiam mens, ratio, memoria? Videre oportet, Balbe, quid tibi concedatur, non te ipsum, quod velis, sumere. Istum enim locum totum illa vetus Zenonis brevis, & ut tibi videbatur acuta conclusio dilatavit. Zeno enim ita concludit: QUOD RATIONE VITUR, MELIUS EST, QUAM ID, quod ratione non utitur. Nihil autem mundo melius, ratione igitur mundus utitur. Hoc si placet, jam efficies, ut mundus optimè librum legere videatur. Zenonis enim vestigiis hoc modo rationem poteris concludere: QUOD LITERATUM EST, id est melius, quàm quod non est litteratum, nihil autem mundo melius, litteratum igitur est mundus. Isto modo etiam disertus, & quidem mathematicus, musicus, omni denique doctrina eruditus, postremò philosophus erit mundus. Sæpe dixi, nihil fieri sine deo, nec ullam vim esse naturæ, ut sui dissimilia possit effingere. Concedam non modò animantem, & sapientem esse mundum, sed fidicinem etiam, & tibicinem, quoniam earum quoque artium homines ex eo procreantur. Nihil igitur affert pater iste Stoicorum, quare mundum ratione uti putemus, nec cur animantem quidè esse. Non est igitur mundus deus: & tamen nihil est eo melius. si nihil est enim eo pulchrius, nihil nobis salutaris, nihil ornatus ad speculum, moraque constantius. Quod si mundus universus, non est deus, ne stella quidem, quas tu innumerabileis in deorum numero repones, quarum te cursus aquabiles, æternique delebant: nec mehercule injuria, sunt enim admirabili, incredibilique constantia. Sed non omnia, Balbe, quæ cursus certos, & constantis habent, ea deo potius tribuendo sunt, quàm naturæ. Quid Chalcidico Euripo in motu identidem reciprocando putas fieri posse constantius? quid fæto Siciliensi? quid Oceani fervore illis in locis.

Europam Libyamque apax aliis di videtur unda?

Quid? ætus maritimi, vel Hispanienses, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel accessus, vel recessus, sine deo fieri possunt? Vide, quæso, si omnis motus, omniaque, quæ certis temporibus ordinem suum conservant, divina ducimus, ne tertianas quidem febres, & quartanas divinas esse dicendum sit, quarum reversione, & motu quid potest esse constantius? Sed omnium talium rerum ratio reddenda est. Quod vos cum facere non potestis, tanquam in aram, confugistis ad deum. Et Chrysippus tibi acutè dicere videbatur, homo sine dubio versutus, & callidus. Versutus eos appello, quorum celeriter mens versatur: callidos autem, quorum, tanquam manus opere, sic animus usu concalluit. Is igitur, si ALIQUID EST, inquit, quod homo efficere non possit, qui id efficit, melior est homine. Homo autem hæc, quæ in mundo sunt, efficere non potest, qui potuit igitur, is præstat homini. Homini autem præstare quis possit, nisi deus? est igitur deus. Hæc omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore versantur. Quid enim sit melius, quid præstabilius, quid inter naturam, & rationem interlit, non distinguitur. Idemque si DEI NON SINT, negat esse in omni natura quidquam homine melius, id autem putare quemquam hominem, nihil homine esse melius, summæ arrogantia ceteris est. Sit

1. *Id est, ad se dicis.* Pal. pr. & P. tu si audisse te dicis.
 2. *Idem, id est, utrumque enim, etc.* Voculam idem in his per se habet.
 3. *Deo in manibus est, separantur.* Pal. pr. & sequentibus.
 4. *Deo in manibus est, separantur.* Pal. pr. & sequentibus.
 5. *Idem, id est, utrumque enim, etc.* Voculam idem in his per se habet.
 6. *Idem, id est, utrumque enim, etc.* Voculam idem in his per se habet.

Victorius: at ceteri dicunt.
 6. *Nihil est enim eo pulchrius, nihil nobis salutaris.* Illud enim & restis revocavi ex libris nostris editionibusque veteribus nam Victoriana habet. Hæc primam vocem, Aldus pater secundam; quam nihilominus Victorius applicavit membro sequenti, nihil nobis salutaris.
 7. *Ne tertianas quidem febres.* Ita omnes Pall. & editi ante Lambinum, is vel in vitis libro referribendum duxit, quæque, quod Mureto placebat; vel adeo istem.

Sit sane arrogantis, plura se putare, quam mundum. At illud non modo non arrogantis, sed potius prudentis, intelligere se habere sensum, & rationem; hæc eadem Orionem, & Caniculam non habere. Et, si **DOMVS PVLCHRA SIT**, intelligamus eam dominis, inquit adificatam esse, non muribus. sic igitur mundum deorum domum existimare debemus. Ita profus existimarem, si illum adificatum, non, que, modo modo docebo, à natura conformatam putarem. At enim quæritur apud Xenophontem Socrates, unde animam arripuerimus, si nullam fuerit in mundo. Ego quæro, unde orationem, unde numeros, unde cantus. Nisi verò loqui solem, cum luna putamus, cum propitius accesserit, aut ad harmoniam canere mundum, ut Pythagoras existimat. Naturæ ista sunt, Balbe, naturæ non artificiorum ambulantis, ut ait Zeno, quod quidem quale sit, iam videbimus, sed omnia scientis, & agitantis moribus, & mutationibus suis. Itaque illa mihi placebat oratio de conuentione, consensusque naturæ, quam quasi cognatione continuatam conspirare dicebas. Illud non probabam, quod negabas id accidere potuisse, nisi ea uno divino spiritu continerentur. Illa verò coheret, & permanet natura vtriusque, non deorum: estque in ea iste quasi consensus, quam *peripatetici* Græci vocant: sed ea, quo sua sponte maior est, eo minus diuina ratione fieri existimanda est. Ila autem, cum Carneades assererat, quemadmodum dissoluitur? Si **NULLVM** corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum, corpus autem immortale nullum esse, ne individuam quidem, nec quod dici, distrahive non possit. Cumque omne animal partibile naturam habeat, nullum est eorum, quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est, quasi ferendi, & patendi necessitatem. Et, si **OMNE** animal mortale est, immortale nullum est. Ergo si indidem omne animal secari ac dividi potest, nullum est eorum individuam; nullum æternum. Atqui omne animal ad accipiendam vim externam, & ferendam partem est mortale igitur omne animal, & dissolubile, & dividuam sit necesse est. Ut enim, si **OMNIS** cera commutabilis esset, nihil esset cereum, quod commutari non posset: item nihil æneum, nihil æneum, si commutabilis esset natura argenti & æris, similiter igitur, si omnia, quæ sunt, & quibus cuncta constant, mutabilia sunt: nullum corpus esse potest non mutabile, mutabilia autem sunt illa, ex quibus omnia constant, ut vobis videtur. omne igitur corpus, mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, non esset omne mutabile, ita efficiatur, ut omne corpus mortale sit. etenim *omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id, quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum, horum autem nihil est, quin intereat.* nam & terrenum omne dividitur, & humor ita mollis est, ut facilis comprimipellitur, naturaque cedens est maxime, & dissipabilis, præterea omnia hæc tum intereunt, cum in naturam aliam convertuntur: quod sit, cum terra in aquam se vertit, & eodem vicissim recto commeant. Quod si ea intereant, ex quibus constet omne animal, nullum est animal sempiternum. Et, ut hæc omitamus, tamen **ANIMAL NULLVM** inveniri potest, quod neque natum umquam sit, & semper sit futurum. omne enim animal sensum habet, sentit igitur & calida, & frigida, & dulcia, & amara, nec potest ullo sensu jucunda accipere, & non accipere contraria. si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit, quod autem

dolorem accipit, id accipiat etiam invidiam necesse est. omne igitur animal consistendum est esse mortale. Præterea, si quid est, quod nec voluptatem sentiat, nec dolorem, id animal esse non potest. sin autem quod animal est, id illa necesse est, sentiat: & quod ea sentiat, non potest esse æternum: & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea **NULLVM** potest esse animal, in quo non & appetitio sit, & declinatio naturalis. appetuntur autem quæ secundum naturam sunt, declinantur contraria: & omne animal appetit quædam, & fugit à quibusdam. Quod autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interirendi. omne ergo animal intereat necesse est. Innumerabilia sunt, ex quibus effici, cogique possit, nihil esse, quod sensum habeat, quin id intereat. etenim ea ipsa, quæ sentiuntur, 3 ut frigus, & calor, ut voluptas, & dolor, ut cetera, 4 cum amplificata sunt, intereunt. nec ullum animal est sine sensu, nullum igitur animal est æternum. Etenim aut **SIMPLEX** est natura animalis, aut vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: vel concretum ex pluribus naturis, quærum suum quæque locum habet, quo natura vi effertur: alia infimum, alia summum, alia medium. Hæc ad quoddam tempus coherere possunt: semper autem nullo modo possunt. necesse est eorum, suum quæque in locum naturæ rapiantur, nullum igitur animal est sempiternum. sed omnia vestri. Balbe, solent ad igneam vim referre, Heracitum, ut opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur uno modo, qui quoniam, quid diceret, intelligi noluit, omittit mus. vos autem ita dicitis, **OMNE VM** esse ignem, itaque & animalis, cum calor defecerit, tum interire: & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat, ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereat humore, aut spiritu amisso, præsertim cum intereat etiam *nimio calore*. Quamobrem id quidem commune est de calido: verum tamen videamus exitum, ita vultis, opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura, atque mundo, præter ignem, qui magis, quam præter animam, unde animalium quoque consistet animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc, quasi concedatur, sumitis, nihil esse animal, nisi ignem? probabilius enim videtur, tale quiddam esse animal, ut sit ex igne, argue anima temperatam, quod si ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia admiscere natura, quoniam is, cum inest in corporibus nostris, efficit ut sentiamus: non potest ipse esse sine sensu, rursus eadem dici possunt, quidquid est enim, quod sensum habeat, id necesse est sentiat, & voluptatem, & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad eundem etiam interitum venire. ita sit, ut ne ignem quidem efficere possitis æternum. Quid enim? non eisdem vobis placet, *omnem ignem passus sudgere?* nec permanere illo modo posse, nisi alatur? alii autem solem, lunam, reliqua æstra, aquis alia dulcibus, alia marinis? eamque causam Cleanthes asserit, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemque brumali, ne longius discedat à cibo, hoc totum quale sit, mox nunc autem concludatur illud, quod interire possit, id æternum non esse natura: ignem autem interitum esse, nisi alatur: non esse igitur natura ignem sempiternum. Qualem autem deum intelligere nos possumus nulla virtute præditum? Quid enim? prudentiamne deo tribuimus? quæ constat ex scientia rerum bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum. **CYI** mali nihil est,

1. *Sensum ex rationem; hæc eadem Orionem & Caniculam non habere.* Ad illud innotuit à P. Manlio in libro scripto, Orionem; quod et alluderen omnino Pall. in quibus amibus, *sensum ex rationem; hæc eadem Orionem & Caniculam.* Et cum aliquo ed. t. *sensum ex rationem, & ratiorem hæc eadem Orionem & Caniculam.*
2. *Ergo si idem si omne animal, &c.* Est à Pall. item P. neque secus

editio Victorii. Retrò ed. t. Et. f. omne, quidam scripsi habebant, & igitur idem dem f. &c.

3. *Utrumque calor, voluptas & dicitur* Est à Pal. sec. alioqueque Goliethian, in quibus posterius & c. vulgata prius, ut frigus, ut calor, ut voluptas & dicitur.

4. *Cum amplificate sunt, intereunt.* Pal. p. sec. item P. intereunt.

est nec esse potest, quid hujc opus est delecto bonorum, & malorum? quid autem ratione? quid intell gentia? quibus utimur ad eam rem, ut appetis obsecra assequamur. at ostendit nobis nihil potest esse nam *justitia*, que suam cuique distribuit, quid pertinet ad deos? hominum enim societas, & ciuitas, ut vos dicitis, iustitiam procreauit. *temperantia* autem constat ex praetermittendis voluptatibus corporis, cui si locus in celo est, est etiam voluptatibus. Nam *seruus deus* intelligi qui potest? in dolore, an in labore, an in periculo? quorum deum nihil attingit. Nec ratione igitur utentem; nec virtute ulla praeditum deum intelligere qui possumus? Nec vero vulgi, atque imperitorum inscitiam despiciere possum, cum ea considero, quae dicuntur à Stoicis. si enim illi imperitorum, pilssem Syri venerantur omne fere genus bestiarum Ægyptii consecraverunt. 2 Jam vero in Graecia multos habent *humanius deos*, Alabandum, Alabandi-Tenedi, Tenem Leu cotrem, quae fuit Ino, & ejus Palaemonem filium, cuncta Graecia: Herculem, Æsculapium, Tyndaridas; Romulum nostrum, aliosq; complures, quos quae nobis, & adscriptos *etiam* in caelum receptos putant. Hæc igitur indocti. Quid vos philosophi? qui meliora somno illa: sunt enim praecleara. Si sane deus ipse inuodis Hoc credidit esse

Sulphuris candidum, quem inuocant omnes homines. quare igitur plures adiungimus deos? quanta autem est eorum multitudo? mihi quidem sanè multi videntur. singulari enim stellis numerosis eosque aut be lissimum nomine appellas, ut Capram, 3 ut Lupam, ut Taurum, ut Leonem; aut rerum inanimatarum, ut Argon, ut Aram, ut Coronam. sed ut hæc concedantur, reliqua qui tandem non modo concedi, sed omnino intelligi possunt? cum fruges, *Centum*: vinum. *Liberum* dicimus, genere nos quidem temonis utimur, usitato: sed *ECQUVM TAM* amentem esse putas, qui illud, quo vescatur, deum credat esse? Nam quare ab hominibus, peruenisse dicitur ad deos, 4 tu reddes rationem, quemadmodum idem fieri poterit, aut cur fieri desierit, & ego discam libenter, quomodo nunc quidem est, non video, quo pacto ille *cui* 5 in monte Oetao illata lampades fuerint, ut ait Accius, in domum aeternam patris ex illo ardore pervenerit: quem tamen Homerus conveniri apud inferos facit ab Ulyssæ, sicut ceteros, qui excefferat vita, quomquam, quem postissimum Herculem colamus, scire velim, plures enim tradunt nobis ii, qui interiores semantur, & reconditas litteras: antiquissimum, Jove natum, sed antiquissimo item Jove nam *Joves* quoque plurimum in prisca Graecorum litteris inventimus. ex eo igitur & Lisyto est is Hercules, quem concessit vuisse cum Apolline de tripode accepturus aliter traditur Nilo natus, Ægyptius: quem ajunt Phrygias litteras conferxisisse. Tertius est & ex

Idæi, Digitis: cui inferias afferant 7 Quartus, Jovis & Asteris, Latona fororis, 8 qui Tyri maxime colitur; cujus Karthoginem filiam ferunt Quintus in Inda, qui Belus dicitur. Sextus hic ex Aleumena, quem Jupiter genuit, sed tertius Jupiter: quoniam, ut jam docebo, plures Joves etiam accepimus. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo, meliora me didicisse de colendis diis immortalibus jure pontificio & majorum more, ea pedunculata iis, quas Numa nobis reliquit, de quibus in illa auricola oratiuncula dicit Lælius, quam rationibus Stoicorum. Si enim vos sequar, dic, quid ei respondeam qui me sic roget: Si DII SUNT, suntne etiam Nymphae dex? si Nymphae, Panisci etiam, & Satyri? Hi autem non sunt: ne Nymphae quidem dex igitur. At earum templa sunt publice vota, & dedicata. 9 Quid igitur? ne ceteri quidem ergo dii, quorum templa sunt dedicata. Age porro, Jovem, & Neptunum deum numeras, ergo etiam Orcus, frater eorum, deus, 10 & illi, qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, 11 Cocytus, Pyriphlegethon: tum Charon, tum Cerberus, dii putandi. At id quidem repudiandum: ne Orcus quidem igitur. Quid dicitis ergo de fratribus? hæc Carneades agebat, non ut deos tollerent: *quid enim philosopho minus conveniens?* sed ut Stoicos nihil de diis explicare convinceret. Itaque insequatur Quid enim? agebat, si filii fratres sunt in numero deorum, num de patre eorum Saturno negari potest? quem vulgo maxime ad Occidentem colunt, qui si est deus, patrem quoque ejus, Cælum, esse deum confitendum est. Quod si ita est, Cæli quoque parentes dii habendi sunt. Æther & Dies, eorumque fratres, & forores, qui à genealogis antiquis sic nominantur, 12 Amor, Dolus, Metas, Labor, Invidentia, Fatum, Senectus, Mors, Tenebrae, Misericordia, Querela. 13 Gratia, Fraus, Pettinacia, Parca, Melpertes, Somnia; quos omnes Erebo, & Nocte natos ferunt. Aut igitur hæc *monstra* probanda sunt, aut prima illa tollenda. Quid? Apollinem, Vulcanum, Mercurium, ceteros, deos esse dices: de Hercule, Æsculapio, Libero, Castore, Polluce dubitabis? At hi quidem coluntur æque, atque illi; apud quosdam etiam multo magis. Ergo hi, dii sunt habendi, *mortalibus nati matribus?* Quid? Aristæus, qui olivæ dicitur inventor, Apollinis filius: Theseus, qui Neptuni: reliqui, quorum patres dii, non erunt in deorum numero? Quid? quorum matres? opinor etiam magis, ut enim in jure civili, 14 Quid est, *MATRE LIBERA, LIBER EST*: item jure naturæ, qui de matre est, deus sit necesse est. Itaque Achillem, 15 Astypalines insulani sanctissimum colunt, qui si deus est: & Orpheus, & Rhesus, dii sunt, Musa matre nati. nisi forte maritima nuptia terrenis anteponuntur. Si hi dii non sunt, quia nunquam coluntur: quo modo illi sunt? Vide igitur, ne virtutibus hominum isti honores habeantur.

1. Quare enim illa imperiterunt. Nescio an non isthæc haberi possint proficiunt.
 2. In dicit in Graecia multos habent ex humanis deos. Goliellius ille Placuit tantum, item Graecia multos habet ex deo.
 3. In Lupam, etc. Consulatur P. Victor Varæ lectiones libro XXIII cap. 3. Robertus Titus entendabat ut Nymphis lib. IX. Controversiorum cap. 4 sed et Villiomarus minime acule est, nisi concedamus illi legi Nymphas.
 4. Tenedi proutiam. Pal. sec. reddid. terte, & VVouv. red. fortè fuit. idemque vavium.
 5. In monte Oetao. Pal. pr. & sec. in monte in Oetao ut fortissima in monte, sit adiacentium scribz.
 6. Ex ista Dig. etc. Non potui omittere thum Palatinorum scripturam, confirmatum insuper editione Victorii. P. Manutius reposuit in ista Dig. etc. fide, ut inquit nisi sed sic holi. Goliellian: nulli VVestrian: aliter potest ut nostris Dig. etc. ut La in locorum fuerit Cælo, non Graecè. huicque etiam inclinabat lecto o in publicacione. in ista redigino.
 7. Quatuor Jovis & Asteris, etc. Sic ferè Lambinus, addito nempe in eo. Verum Pal. tres habent voce amplius; cui quatuor Jovis etc. addit.
 8. Qui Tyri maxime colitur. Est & sed à quatuor nostris membrat. itaque edidit Victoriana, vulgata, quem Tyri maxime colitur.

9. Qui igitur? ne ceteri quidem ergo dii. Ita placuit distinguere cum Pall. nam Victorius legit cum nota interrogatiomis: Lambinus vero punctum posuit post vocem quædam male. imò si sequenda membranz non est, eradica bimus illud Quid igitur, cuius noitum vel quum in primo aut sec. habet quidem solum. gium tertius, sed is omisi mox rego.
 10. Es illi qui fluere apud inferos dicitur. Brevius P. & Pal. pr. qui fluunt apud inferos. restat tamen alteram in ceteris noitru.
 11. Cocytus, Pyriphlegethon. Securus tom Pall. tres & VVouv. duoz; neque aliter edit. à P. Victorio, nam vulgata, Cocytus, Styx, Phlegethon, mirum non item adjecit sic Lælius, ut ne quis deceret.
 12. Amor, Dolus, Metas, etc. Non ausus sum recedere à Victorii editione; ea priores Metas 3 quod plerique typographorum retinuerunt, restatque in Pal. tert. sed duo priores, ut & P. habent, didones quod examinatibus oris flores.
 13. Gratia. Vox hæc mihi suspetta; ob ea quæ mox infero auctor ubi mox si à vocat etiam hanc progeniem.
 14. Quid est matre libera liber est: item jure naturæ qui dea matre est? Est restat à Victoriana: neque aliter Pall. nostri, vulgata lecto, de man. rem de dea.
 15. Astypalines insulani sanctissimum colunt. Est à Pal. secundum quod & fuisse in membranis Victorii, fidem fac. editio ejus: erat in Pal. pr. & fuisse in membranis Victorii, in tert. & P. astypalines insula. VVouv. Astypali in insula. in omnibus editione, non restat, vulgo enim Astypalis insula fuisse, sed.
 17. 254

beatius, non immortalitatibus. quod tu quoque, Balbe, visus es dicere. Quo modo autem pores, si Latonam deam putas, Hecatem non putare, 1 quæ matre Asteria est, forte Latona? an hæc quoque dea est? vidimus enim ejus aras, delubraque in Græcia. sin hæc dea est, cur non Eumenides? quæ si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, ut ego interpretor, *Lucus Furina*: Furix deæ sunt, speculatrices, credo, & vindices facinorum, 2 & sceleris. Quod si tales dii sunt ut rebus humanis intersint: Natio quoque, dea putanda est; cui, cum sana circumus in agro Ardeati, rem divinam facere solemus, quæ quia parvis matronarum tueatur, à nascentibus, Natio nominata est. Ea si dea est; dii omnes illi qui commemorantur à te, Honos, Fides, Mens, Concordia, ergo etiam Spes, Moneta, omniaque quæ cogitatione nobismet, 3 ipsis possumus fingere, quod si verisimile non est; ne illud quidem est, hæc unde fluxerunt. Quid autem dicis? si dii sunt illi, quos colimus, & accepimus, cur non eodem in genere Serapim, Isthinc numeremus? quod si facimus, cur barbarorum deos repudiemus? boves igitur, & equos, ibes, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, felis, multas præterea bestias, in deorum numero reponemus. quæ si rejiciamus, illa quoque unde hæc nata sunt, rejiciemus. Quid deinde? Ino, dea dicitur, 4 quæ Leucothea à Grecis à nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia? Circe autem, 5 & Pasiphaë, & Aë, è Perseide, Oceanii filia, nata, patre Sole, in deorum numero non habentur? quamquam Ciceron quoque coloni nostri Circienses religiose colunt. Ergo hæc deam dicis. Quid Medæ respondebis? quæ duobus avis, Sole, & Oceano, hæc patre, matre Idyia procreata est. Quid hujus Absyrti fratris, qui est apud Pacuvium Ægialeus? sed illud nomen veterum litteris utilitius. Qui si dii non sunt, vereor quid agat Ino. hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt. An Amphitruus deus erit, & Trophonius? nostri quidem publicani. cum essent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege censoria, negabāt immortalis esse illos, qui aliquando homines fuissent. Sed si sunt hi dii, est certe Erechtheus, cujus Athenis & delubrum vidimus, & sacerdotem. Quem si deum facimus, quid aut de Cædro dubitare possumus, aut de veteris, qui pugnantibus pro patria libertate ceciderunt? quod si probabile non est: ne illa quidem superiora unde hæc manant, probanda sunt. Atque in plenisque civitatibus intelligi potest, AVGVNDAR VERTVTIS GRATIA, quo libertatis resp. causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam; ob eam enim ipsam causam Erechtheus Athenis, filix quæ ejus in numero deorum sunt. Itemque Leonaticum est delubrum Athenis, quod *Leocoron* nominatur. Alabandenses quidem sanctius Alabandum colunt, à quo est urbs illa condita, quam quemquam nobilium deorum: apud quos non inurbane Stratonicus, ut

multa, cum quidam ei molestus Alabandum, deum esse confirmaret, Herculem negaret: Ergo, inquit, mihi Alabandum, tibi Hercules sit iratus. Illa autem, Balbe, quæ tu à cælo, astrisque ducebas, quam longe serpsit, non vides. Solem, deum esse, Lunamque, quorum alterum Apollinem Græci, alteram Dianam putant. Quod si Luna, dea est: ergo etiam Lucifer; ceterique errantes, numerum deorum obtinebunt, igitur etiam inerrantes. Cur autem 7 Atque species non in deorum numero reponatur? est enim pulcher, & ob eam causam, quia speciem habet admirabilem, *Tosumante* dicitur esse nata, cujus si divina natura est, quid facies nubibus? arcus enim ipse ex nubibus efficitur quodam modo coloratus. Quatum una etiam Centauros peperisse dicitur. Quod si nubes retuleris in deos, referendæ certe erunt tempestates, quæ populi Romi, tibus consecrata sunt. Ergo imbres, nimbi, procelæ, turbines, dii putandi. nostri quidem duces, *mare ingredientes*, immolare hostiam fluvibus consueverunt. Tum si est Ceres à gerendo (ita enim dicebas) terra ipsa dea est, & ita habetur: quæ est enim alia Tellus? sin terra: mare etiam quem Neptunum esse dicebas; ergo & flumina, & fontes, itaque & Fontis delubrum Mafæ ex Corsica dedicavit, & in augurum precatione Tiberinum, Spinonem, & Anemonem, Nodinum, alia propinquorum fluminum nomina videmus. Ergo hoc aut in immensum serpet, aut nihil horum recipiamus, nec illa *infinita ratio superstitio* probabitur. Nihil ergo horum probandum est. Dicamus igitur, Balbe, oportet contra illos etiam, qui hos deos ex hominum genere in cælum translato, non *re, sed opinione* esse dicunt, quos auguste omnes, sancteque veneramus. Principio *Jove* tres numerant ii, qui theologo nominantur: ex quibus primum, & secundum natos in Arcadia: alterum patre *Æthere*, ex quo etiam Proserpinam natam servat, & Liberum: alterum patre Cælo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem & *inventricem belli* serunt, tertium *Cretensem*, Saturni filium: cujus in illa insula sepulcrum ostenditur. *Abrogos* etiam apud Græcos multis modis nominantur. Primi tres, 9 qui appellantur Anaces, Athenis ex Jove, rege antiquissimo, & Proserpina nati, 10 Tritopatreus, Eubuleus, Dionysius. Secundi, Joveritio nati ex Leda, Castor & Pollux. Tertii dicuntur à nonnullis Aleo, & Melampus, Emolas, Atræi filii, qui *selope* natus fuit. 11 Jam Mæsa prima quatuor, nata Jove altero, Thelxiope, Mneme, Acæde, Melete: secunda, Jove tertio & Mnemolync, procreata novem: tertiz, 12 Jove tertio Pierio nata, & Antiope, quas *Pieridas*, & *Pierias* solent poëta appellare, iisdem nominibus, eodem numero, quo proxima superiores. Cùmque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas: Soles ipsi quam multi à theologis proferantur: unus eorum Jove natus, nepos Ætheris: alter, Hiperione, tertius, Vulcano, Nili filio: cujus urbem *Ægypti* volent esse eam, quæ Heliopolis appellatur: quartus

1. Quæ matre Asteria est, forte Latona? Nostri libri nihil discrepant, nisi quod in Pal. pr. est Asteria, forte Latona. Lambinus impudenti arrogantia finxit nobis: *scelus matris Asteria est; matris Latonæ*
 2. Et sceleris. Vulgati scelerum, sed præter Pall. tres, & P. & editio non Victorii.
 3. Ipsi possumus fingere. Gulielmii P. amplius, *ipsæ velimus fingere* vel possumus. Sed non nullus Palatinorum.
 4. Quæ Leucothea à Grecis, à nobis Matuta dicitur. Aliiter nostra triga & ed. Victorii, nempe. Ino Dea dicitur, *ex Leno, à Grecis, à nob. Mat. di. cicut*, quam ser. prætam si admittimus, officiosus primus dicitur.
 5. Ex Pasiphaë & Aë, è Perseide. Huc tendunt omnes libri nostri scripti, expresseruntque aperte Pall. tres, & neque aliter edidit Victorius prius editi, & Pasiphaë & Perseide, vel *ex Pasiphaë & Perseide* à Perseide.
 6. Leonaticum est delubrum. Ita etiam Pall., & P. non, *Leonaticum* uti publicæ Lambinus videatur Gul. Canterus lib. V. Novan. Lect. cap. 8.
 7. Atque species. Est à Pal. p. & editione Victorii, neque recedit

Pal. sec. quædam quod is. *Sci. vulgati, Arvus species.*

8. *Ætherem.* Sic Pall. nostri. Turnebus ad Varronem tentabat *Anitrum*.

9. Qui appellantur Anaces. Verus editio Aldi, *Anaces*, neque secus Pall. tres & P. Gul. elmi adeo ut videatur revocandum.

10. Tritopatreus. Sic idem nsti. quibus accedit editio Victorii, vulgati, *Tritopatreus*.

11. Jam Mæsa prima quatuor, nata Jove altero, Thelxiope, Acæde, Mneme, Melete. Ita editio Victorii; alluduntque Pall. nostri atque P. nisi quod omnes, nata Jove altero, nata Thelxiope, aut simile quid Aldos avus vulgaris, *altero Thelxiope, Mneme, Acæde, Melete*, præter membranas sanè nostras, in quibus clarè *Acæde*, & nisi me fallit, Camerarii conjectura proximè accedit ad ser. prætam nostrorum; *Jam Mæsa prima III. Jove altero nata è Thelxiope, Acæde, Melete* nam Pal. ort. expressit per notam IIII.

12. Joveritio Pieris nata & Antiope. Sic Victorianus sic nostri duo, nam tert. *Pieris*, editi alii *Pieris nata*, quæ & in Pal. quarto ac quinto.

est is, quem heroicis temporibus Achanto Rhodi pepe-
 alle dicitur, & avum Jalyfi, Camiri, & Lindi: quintus, qui
 Colobis fertur. Etiam, 2 & Circeam procreavisse. Vulcani
 item complures, primus Cælo natus, ex quo & Minerva
 Apollinem eum, cujus in tutela Athenas antiqui historici
 esse voluerunt: secundus 3 in Nilo natus, Opas, ut Ægy-
 ptii appellant, quem custodem esse Ægypti voluit: tertius
 ex tertio Jove, & Junone, qui Lemni fabricæ traditur præ-
 fuisse: 4 quartus Monatio natus, qui tenuit insulas propter
 Siciliam, quæ Vulcani nominabantur. Mercurius unus
 Cælo patre, 5 Die matre patus: cujus *obscuritas excitata*
matre traditur, quod ad speciem Proserpinae commotus sit:
 alter Valentis, & Phoronidis filius, is, 6 qui sub tertis ha-
 betur, idem Throponius: tertius Jove tertio natus, &
 Moja, ex quo, & Penelopa Pana natum ferunt: quartus
 Nilo patre, quem Ægyptii *nesu habent nominare*: quintus,
 quem colunt Phœnecæ, qui & Argum dicitur inermisse,
 ob cuius causam 7 in Ægyptum profugisse, atque Æ-
 gyptii *legi, & literas tradidisse*. Hunc Ægyptii & *Troch* ap-
 pellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos
 vocatur. AEsculapiorum primus, Apollinis, quem Arcades
 colunt: qui *speculum invæisse*, primusque vulnus dicitur
 obligavisse: secundus, secundi Mercurii frater, is fulmine
 percussus, dicitur humatus esse Cynofanis: tertius, Arsi-
 pi, & Arifon: qui primus *purgatorem alvi*, dentique evul-
 sionem, ut ferunt, invenit: cujus in Arcadia non longè
 à Laño flumine sepulcrum, & locus ostenditur. Apolli-
 nio antiquissimus is, quem paulo antè ex Vulcano na-
 tum esse dixi, custodem Athenarum: alter Corybantis fi-
 lius, natus in Creta: cujus de illa insula, cum Jove ipso
 certamen fuisse traditur: tertius Jove tertio natus, & La-
 tona quem ex Hypereboreis Delphos ferunt advenisse: quar-
 tus in Arcadia, quem Arcades *Nominem* appellant, quod
 ab eo se leges ferunt accepisse. Dianæ item plures: prima
 Jovis, & Proserpinae, quæ pinnatam Cupidinem genuisse
 dicitur: secunda noior, quam Jove tertio, & Latona na-
 tam accepimus: 10 tertiz pater. Upistraditur, Glaucæ ma-
 ter, cum Græci sæpe *Upium* paterno nomine appellant. Dio-
 nyfos multos habemus: primum è Jove, & Proserpina na-
 tam: secundum Nilo, 11 qui Nyfam dicitur interemisse:
 tertium, Caprio patre, eumque regem Asia præfuisse di-

cunt: 12 cui Sabazia sunt instituta: quartum Jove & Lu-
 na, cui sacra Orphica putantur confici: quintum Niso na-
 tum, & Thione à quo Trieterides constituta putantur. Ve-
 nus prima Cælo, & Die nata: cujus Elide 14 delubrum vi-
 demus: altera, spuma procreata: ex qua, & Mercurio Cu-
 pidinem secundum natum accepimus: tertius, Jove nata,
 & Diona: quæ nupsit Vulcano. Sed ex ea, & Marte natus
 Anteros dicitur: quarta, Syria, Tyroque concepta: quæ
Astarte vocatur: quam Adonidi nupsisse proditum est. Mi-
 nerva prima, quam Apollinis matrem supra diximus: se-
 cunda orta Nilo, quam Ægyptii *Saux* colunt: tertia illa,
 quam Jove generatam supra diximus: quarta Jove nata,
 & Coryphe, Oceani filia: quam 15 Arcades Coriam nomi-
 nant, & *quadrigrarum inventricem* ferunt: quinta Pallantis,
 quæ patrem dicitur interemisse, virginis aeternam suam viola-
 re conantem: cui 16 pinnatam talaria affigunt. Cupido
 primus, Mercurio, & Diana prima natus dicitur: secundus,
 Mercurio, & Venere secunda: 17 tertius quidem est An-
 teros, Marte & Venere tertia. 18 Atque hæc quidem ejus-
 modi, ex veterè Græcæ fama collecta sunt, quibus intelli-
 gis resistendum esse, *ne perturbentur religiones*. Vestri autem
 non modo hæc non rellunt, verum etiam confirmant, in-
 terpretando, quorum quidque pertinet. Sed eò jam, unde
 huc digressi sumus, revertamur. Num censet igitur subti-
 liore ratione opus esse ad hæc refellenda? nam mentem,
 fidem, spem, virtutem, honorem, victoriam, salutem, con-
 cordiam, ceteraque ejusmodi, *verum vim* habere vide-
 mus, non *deorum*. Aut enim in nobismet infant ipsi, ut
 mens, ut fides, ut spes, ut virtus, ut concordia: aut optan-
 dæ nobis sunt, ut, honos, ut salus, ut victoria. 19 quarum
 rerum utilitate, video etiam consecrata simulacra. Quare
 autem in his vis deorum insit, tum intelligam, cum co-
 gnovero. Quo in genere vel maxime est *Fortuna* nume-
 randa: quam nemo *ab inconstanti, & temeritate seque*retur:
 quæ digna certe non sunt deo. Jam verò quid vos illa dele-
 ctat explicatio fabularum, & enodatio nominum? ex-
 lectum à filio Cælum, victum itidem à filio Saturnum.
 Hæc & alia generis ejusdem ita defenditis, ut ii qui ista
 finxerunt, non modò non insani, sed etiam fuisse sapientes
 videantur. In enodandis autem nominibus, 20 quod mi-
 serandum sit, laboratis. Saturnus, quia *se saturat amicit*

H h h h Ma

1. Avum Jalyfi, Camiri, & Lindi.) Vox avum non est in ullo Pal. aut
 P. nisi cet mendosissimi: omnes, adiectum Lindi nescio quem nomi-
 ne Rhodi, aut Troici. V. Ctorius edidit dicitur Jalyfium, Camirum, Lindum,
 sed casum illorum quartum nostrum non agnoscent.
 2. Et Gæcia.) Pal. pr. terr. quart. & P. stræm, quæ terminatio visi-
 ta quæque in Plauto.
 3. In Nilo natus Opas.) Præpositionem in addidit primum Victorius;
 ut patet in Pall. atque P.
 4. Quæriti Menalæ natus.) Pall. in Menalæ, Menalæ, in Enal e, Im-
 mense nûl ramed d'heruac se invicem edidi.
 5. Die matre.) Sic Pal. secund. tert. quart. verum pr. quintus & P.
 Dia.
 6. Qui, sed tertis habetur.) Lambinus, habet. ex mss. inquit, sed no-
 stri Pal. quæque non adhibulantur: propugnata tamen habet illud pro
 hinc, postquam, Giliantus, observat on bus suis in linguam Latinam.
 7. In Ægyptum profugisse.) Est à Laëtantio, ita locum laudante il-
 linc. Divin. Inst. cap. 6. ut prodidit primum Xylus Betulejus: acce-
 ditque omnino Pall. nam tert. Ægyptum profugisse, pr. Ægypto pro-
 fugisse. Ægyptum profugisse, quart. Ægypto profugisse, ut tertio vul-
 gat.
 8. Troch appellant.) Sic idem Laëtantius, at mss. nostri & Victorii
 Troys vel Trois. Aldus avos Troch. Canonicius Throtonia. Aldus ne-
 pes Troch. Pal. quart. ex h. bet Trois, quint. Thon.
 9. cum Jove pte.) Haud aliter Palatini prores sed enim quart. quint.
 P. & V. Vovet: eodem unius cum Jove Tertio.
 10. Tertis pater Upi straditur.) Victorii ed. Tertis pater Upi strad-
 tur. Glauca mater, sed sic nullus nostrorum, n si quod sec. Tertis pater Upi
 straditur. quærit. Tertis pater Upi strad.
 11. Qui Nysam dicitur interemisse.) Ita etiam ferè omnes nostri, quod
 indicio est leant ex dicti, n h' eis inde auxili ad. consueturas suaz.
 12. Cui Sabazia sunt instituta.) Est à Sigonii libro veterè, ut ind car
 P. Manutius, quænam modum & docti antea conjectant: ut liquet ex

scholis Berchleii. nostri non recedunt à vulgatis; cæpse Ab. vna sunt
 isti nisi quod quart. ac quint. restat ab area.
 13. Cujus Elide delubrum.) Pall. duo. Eli, quod & expressit Victorius.
 sec. Hæc. quart. Eli. solum restat Eli de in quinto, codice non nimium
 bono.
 14. Delubrum videmus.) Pall. duo priores & quint. vidimus, quod &
 in Gultelm ano P.
 15. Arcades, Coriam nominant.) Pall. pr. sec. tert. quint. Coriam, quart.
 Coriam Lambinus repouit. Ceryphosian, nimium securus consueturam
 P. V. Ctorius quam prodidit libro x. Variar. lect. cap. 15. quippe licet
 Arnobius ac Clemens Alexand. meminerint Ceryphosia, adscribunt
 itidem, sic dicam Messenis, cujus & meminit Paulan as in Messenia-
 ca. Cicero hinc de Arcadibus loquitur; apud quos Ceryna colunt, te-
 statur demum Arcad à Paulan as quæ monuit me partem sui notis, P.
 Putreus, Patre Claudio è gñisimur filius.
 16. Pinnatam talaria affigunt.) Editi à Victorio affigunt, sed alte-
 rum remanet in nostris fer piis & cufis ant quoribus.
 17. Tertis quidem est Anteros, etc.) Lambinus d'levit quidem, tan-
 quam supervacuum, & verò annotavit. Gultelmus abesse, una cum
 est, suo P. sed enim etiam extet in Pall. quatuor & Victorian s, re-
 formatum potius in, tertis quæque idem est Anteros, etc. ut respiciat ad
 ea q te paulo antea d' Xerat. nam quini. solum habet; Tertis Anthe-
 reros.
 18. Atque hæc quidem ejusmodi.) Elegantius istud multo, quam ha-
 ctent vulgatum, Atque hæc quidem atque ejusmodi. cetè secundum il-
 lud atque, non est in Pal. prim. sec. quart. quinto, ut nec in P.
 19. Quænam rerum utilitate, video etiam etc.) Sic Pal. tert. & quart.
 sed ceter, utilitatem video, video etiam etc.) quod Cicero. suo in vixit
 Victorius, non necessario.
 20. Quod miserandum sit laboratis.) Mallem abiegatis bis voculis,
 miserandum laboratis.

Mavors, quia magna virtus: Minerva, quia minus, aut quia
 minatur? Venus, quia venit ad omnia: Ceres, à gerendo. Quam
 periculosa consuetudo? in multis enim nominibus hære-
 bitis. Quid Vejovi facies? quid Vuleano? quamquam,
 quoniam Neptunum à mendo appellatum putas, nullum
 erit nomen, quod non possis una littera explicare, unde
 ductum sit. In quo quidem magis tu mihi natare visus es,
 quam ipse Neptunus. Magnam molestiam suscepit, & mi-
 nimè necessariam primus Zeno, post Cleante, deinde
 Chrysippus, commentitiarum fabularum reddere ratio-
 nem: vocabulorum, cur quique ita appellati sint, causas
 explicare. Quod cum facitis, illud profecto confitemini,
 longè aliter rem se habere, atque hominum opinio sit: eos
 enim, qui diis appellantur, rerum naturam esse, non figuras deo-
 rum. Qui tamen error fuit, ut perniciosus etiam rebus
 & non modò nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra
 constituerentur. Febris enim sanum in Palatio, & Or-
 bona ad eadem Larum, & aram malè Fortunæ Esquilii
 consecratam videmus. Omnis igitur totis à philosophia
 pellatur error, ut, cum de diis immortalibus disputemus,
 dicamus digna diis immortalibus: de quibus habeo ipse, quid
 sentiam? non habeo autem quid sibi assentiar. Neptunum
 esse dicis, animum cum intelligentia & per mare perti-
 nentem. idem de Cere. Istam autem intelligentiam aut
 maris, aut terræ non modò comprehendere animo, sed re
 suspicionem quidem possum attingere. Itaque aliunde mihi
 querendum est, ut & esse deos, & quales sint dii, discere
 possim; & quàm quales tu eos esse vis. Videamus ea, quæ
 sequantur: primum deorum providentia mundus regatur: de-
 inde consulantibus rebus humanis hæc enim mihi ex tua parti-
 tione restant duo. de quibus si vobis videtur, accuratius
 differendam puto. Mihi verò, inquit Vellejus, valde vide-
 tur: nam & majora expecto: & his, quæ dicta sunt, vehe-
 menter assentior. Tum Balbus, Interpellata te, inquit,
 Coita, nolo, sed sumemus tempus aliud, efficiam profecto
 ut fateare. Sed.

Nulla defunt.

*Nequaquam istuc istuc ibi: magna inest certatio
 Nam ut ego illi suppl. careat: tanta blandiloquentia?*

Mihi pa. umne ratiocinari videtur, & sibi ipsa nefariam
 pestem machinari? Illud verò quàm callida ratio?

Qui vult, quod vult: ita dat scire ut operam dabit.

Qui est versus omnium leminator malorum:

Ite rursus mente mihi hæc tradidit respugula:

*Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciosum
 dabo.*

Mihi maiores, illi lectum: exitum illi, exilium mihi.

Hanc videlicet rationem, quam vos divino beneficio o. homi-
 ni solùm tributam dicitis, bestiarum non habent. Videsne
 igitur, quanto munere deorum sumus affecti? atque eadem
 Medea patrem, patriamque fugiens:

— postquam pater

Appropinquas, jamque, penè ut comprehendatur parat;

Puerum interea obtineat, membraque articulatum dividit;

Perque agros passim dispergit corpus: id ea gratia,

Ut, dum nati dissipatos artus captaverit patrem;

Ipsa interea effugeret: illamvis necer tardaret sequi;

Sibi salutem ut familiari pareret paricidio.

Hinc ut scelus, sic nec ratio, quidem defuit. Quid? ille

funestas epulas fratri comparans, nonne versat huc & illuc
 cogitatione rationem?

Major mihi moles, majus miscendum est malum;

Quæ illius acerbum cor contundam, & comprimam.

Nec tamen ille est prætereundus, qui non sit habuit
 conjugem illexe in stuprum: de quo r. c. & verissimè
 loquitur Atreus:

Quod res in summa summum esse arbitror

Periculum, & matres conquinatas regias;

Contaminari stirpem; admisceri genus.

At id ipsum quam calide, qui regnum adulterio quaereret;

Aldo (inquit) bus, quod mihi portento caelsum pater

Prodigium misit regni stabilitatem me;

Agnum inter pecudes aurea clarum coma

Quondam Thyestem deperit ausum esse, & regia:

Qua in re adjuvicem conjugem cepit sibi.

Viderunt summa improbitate ulus non sine summa esse
 ratione? nec verò scena solùm referta est his sceleribus, sed
 multo vita communis prædè majoribus SENTIT DO MV-
 VNEVSCVIVS QV, SENTIT FORVM SENTIT CVRIA,
 CAMEVS SOCIJ PROVINCIÆ VT QVEMADMODVM
 RATIONE RECTE FIAT, SIC RATIONE PECCATVR. al-
 terumque & à paucis, & ratio: & alterum & semper, & à
 plurimis: ut satis fuerit nullam omnino nobis à diis im-
 mortalibus datam esse rationem, quàm tantum pernicie
 datam. Ut vinum agrotis, quia prodest raro, nocet sa-
 pissimè; melius est non habere omnino, quàm spe dubbæ salutis
 in aperam perniciam incurrite: sic haud scio, an melius
 fuerit humano generi motum istum celerem cogitationis,
 acumen, sollicitam, quam rationem vocamus, quoniam
 post secula sit multis, admodum paucis salutarum, non dari o-
 mnino quàm tam munificè & tam largè dari. Quam modè
 si mens, voluntasque divina idcirco consuluit hominibus,
 quod iis largita est rationem: iis solis consuluit, quos bo-
 na ratione donavit: quos videmus, si modò ubi sunt, esse
 perpaucos. Non placet autem paucis à diis immortalibus
 esse consultum, & sequitur ergo: ut nemini consultum sit.
 Huic loco sic solent occurrere: non idcirco non optimè
 nobis à diis esse provium, quod multi eorum beneficio
 perversè uterentur, etiam patrimonium malè uti: nec ob
 eam causam eos beneficium à patribus nullum habere,
 quos quos istuc negat? aut quæ est in collatione ista
 similitudo? nec enim Herculi Dejanira nocere voluit, cum
 eum tunicam sanguine Centauri tinctam dedit; nec prodesse
 Phæro Jasoni, qui gladio vomitæ ejus aperuit, quam
 sanare medici non poterant, MVLTI ENIM ETIAM CVM
 OBESSE VELLENT, PROPERVNT, ET CVM PRODES-
 SE OBEVERVNT. Ita non sit, ex eo, quod datur ut voluntas
 ejus, qui dedit, appareat: nec si is, qui accepit, bene uti-
 tur, idcirco is, qui dedit, amicum dedit. Quæ enim libido,
 quæ avaritia, quod facinus aut suscipitur nisi consilio ca-
 pto, aut sine animi motu, & cogitatione, id est, ratione, per-
 fitur? nam omnis opinio, ratio est. Et quidem bona ratio, si veras
 mala autem, si falsa est opinio. Sed à deo tantum rationem
 habemus, si modò habemus; bonam autem rationem, aut
 non bonam, à nobis, non enim, ut patrimonium relin-
 quitur sic ratio homini est beneficium deorum data. Quid
 enim potius hominibus dedissent, si iis non crederet voluisse?
 injustitiarum autem, intemperantiarum, timiditatis quæ seminas
 essent,

nullus Palatinorum

6. Alterum & semper & à plurimè. Vulgata, alterum & semper & à plu-
 rimè. Sed prius illud, revocatum voluit editione sua Victorius, restat-
 que in Pall. & VVo. vvi.

7. Quæque sic negat? Nostri dno adhuc amplius. Quæquam ne-
 gavit? Vulgata: Quæque sic negat? sed alterum subiectorem fide
 codicum V. Romi: utque si à recepta lectione numquam recedit, sine
 autoritate membranarum; quod certò mihi persuasi.

8. In collatione. Delituit has duas voces Lambinus tanquam aliunde
 inventas contra eadè omnes item Pall. nostros, modestius cancel-
 lasset uncin.

1. Non modò nomen Deorum tribuatur. Pall. pr. & sec. non admise-
 runt illud modò: & eleganter profecto subadiatur.

2. Et O. hanc ad eadem Larum. Paulus Manutius sic primum reform-
 avit text. Maffæi ac Sigonij prius impre. si desit crebatur. Ho. Or-
 bona ad; neque est in ullo Palatinorum: quod satis mirari nequeo cum
 primis singularis sit, & venisset & benedict.

3. Per mare percontantem. Sic Victorius & Pall. accerte nam ceteri per-
 gentem, ut ferè vulgati.

4. Quam qualis necesse sit. Sic quatuor mss. nostri vulgati antea,
 vti. nam quatuor non agnoscit quem.

5. Matres contaminari regias. Est à duobus Pall. pr. & sec. à P. & Vi-
 ctoriana. prius erat, contaminari, regiam contaminari stirpem, quomodo

essent, si his vitii ratio non subesset? Mederi modo, & Atreus commemorabantur a nobis, heroica personæ ini-
to, subdectaque ratione, nefaria scelera meditantes. Quid? levitates comicæ, parumque semper in ratione versantur? parumque subtiliter disputat ille in Eunuchis?

— quid igitur faciatis? —
Exclusi, rebitur: ridetam? non, si me obsecret.
Ille vero in Synephebis Academicorum more contra com-
munionem opinionem non dubitat pugnare ratione, qui in amore summo, summaque inopia suave esse dicit,

Parentem habere avorum, illepidum, in liberos
Difficilem qui tenet amos, nec studeat tuis.

Atque huic incredibili sententiæ ratiunculæ suggerit:
Aut tu illum fructus fallas: aut per literas
Averas aliquid nomen: aut per servulas
Periculis parvulum, postremis, à parco patre
Quod sumus? quanto distipat libertus?

Idemque fratrem & liberalem patrem, incommodum esse
iam in filio disputat: quem

Nepos quoque passum fallam, & neque quid inde auferam,
Nec quem dolum ad sum, aut machinam commoliar,
Suo quidquam, ita omnia viros dolos, fallacias,
Præstigiis præstinxit commoditas patris.

Quid ergo illi doli? quid machinæ? quid fallaciæ præsti-
giæ? num sine ratione esse poterant? O præclarum
morsus deorum! ut Phormio possit dicere,

Cela sciem. jam instruita mihi sunt in corde consilia omnia.
Sed examus è theatro: veniamus in forum, & solum ite
precor, quid? ut iudicetur, qui tabularium incendit. Quod
facinus occultius? At se Q. Sotius, splendidus eques Rom.
ex agro Piceno, fecisse confessus est. Qui transcripsit tabu-
la publica. Id quoque L. Alenus fecit, cum chirographum
Sex primorum imitatus est. Quid hoc homine solertius?
Cognosce alias quaestiones: auri Titosani, conjurationis Jugur-
thinae. Repete superiora: Tabula de pecunia capta ob rem iudi-
candam: posteriora, de incestu rogatione Petulca: tum hæc
quotidiana, siccæ, venena, pecularia, testamtorum etiam
legem nova quaestiones. Inde illa actio, ORÆ CONSILIOQUE
TVO EVRYVM AIO FACTVM ESSE: inde tot iudicia de
fide mala, tutelæ, mandati, pro socio, fiducia; reliqua, quæ
ex emto, aut vendito, conducto, aut locato, contra fidem
sunt; inde iudicium publicum rei privatae lege Latoria:
inde evryculum malitiarum omnium, iudicium de dolo ma-
lo; quod C. Aquilius tum teneri putat, cum ALIVD SIT
SIVLATVM: ALIVD ACTVM. Hanc igitur à diis im-
mortalibus tantam arbitramur malorum sementem esse
sistim? Si enim rationem hominibus dii dederunt, mali-
tiam dederunt. est enim malitia, verisuta, & fallax nocendi
ratio. Idem autem dii fraudem dederunt, facinus, cetera-
que quorum nihil nec suscipi sine ratione, nec effici potest.
Utinam igitur, ut illa anus optat,

— ne in nemore Pelio securivus
4. Casu accidisset abiegnæ ad terram trabes:

scilicet calliditatem hominibus dii ne dedissent, quæ per-
paci bene utuntur: qui tamen ipsi sæpe à malè utentibus
opprimuntur: innumerabiles autem improbe utuntur: ut
solum hoc divinum rationis, & consilii, ad fraudem ho-
minibus, non ad bonitatem imperitum esse videtur. Sed
utgetis identidem, hominum esse ipsam culpam, non deorum. Ut
si medicus gravitatem morbi, gubernator vim tempestatis

accuset, etsi hi quidem homunculi, sed tamen ridiculi.
Quis enim te adhibuisset, dixerit quispam, si ista non es-
sent? contra deum licet disputare liberius. In hominum
vitiis ais esse culpam. Eam dedisses hominibus rationem,
quæ vitia, culpamque excluderet. Ubi igitur locus fuit et-
rori deorum? non patrimoniam spe bene tradenda relinquis:
qua possumus falli: deus falli qui potuit? an ut Sol, in
currum cum Phaethontem filium sustulit: aut Neptunus,
cum Theseus Hippolitum perdidit, cum res optandi à Ne-
ptuno patre habuisset potestatem? Poetarum ista sunt: nos
autem philosophi esse volumus, rerum auctores, non fabu-
larum. Atque istam omni ipsi dii poetici si fecissent, pernicio-
sior illa filii, peccasse in beneficio putarentur. Et, si ve-
rum est, quod Aristo Chius dicere solebat, nocere audientibus
philosophos iu., qui bene dicta malè interpretantur: posse enim
quos ex Aristippi, acerbo è Zeronis schola exire: prius si,
qui audierunt, vitiosi essent discipuli, quod perversè phi-
losophorum disputationem interpretarentur; tacere præ-
staret philosophis, quam iis, qui se audissent, nocere. Sic,
si homines rationem bono consilio à diis immortalibus
datam, in fraudem, malitiamque convertunt: non dari il-
lam, quam dari humano generi melius fuit. Ut si MADI-
CVS SCIAT, eum agrotum, qui iussus sit vinum sumere,
metacius sumturum, atamque periturum: magna sit in
culpa: sic vestra ista providentia reprehendenda, quæ ra-
tionem dedit iis, quos scierit ea perversè, & improbè u-
turos. Nisi forte dicitis eam necesse. Utinam quidem. Sed
non audebitis, non enim ignoro, quanti eius nomen pue-
tis. Sed hic quidem locus concludi jam potest. Nam si
SIVLATIA, consensu omnium philosophorum, majus est
malum, quam si omnia mala & fortuna, & corporis ex al-
tera parte ponantur: sapientiam autem nemo asequitur:
in summis malis omnes sumus, quibus vos optimè consul-
tum à diis immortalibus dicitis. nam ut nihil interest, ut-
rum nemo valeat, an nemo possit valere: sic non intelli-
go, quid interest, utrum nemo sit sapiens, an nemo esse
possit. Ac nos quidem nimis multa de re apertissima. Te-
lamò autem uno versulocum totum conficit, & cur dii ho-
mines negligant.

Nam si curent, bene bonis sit, malè malis: quod nunc abest.
Debeant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem
hominum generi consulebant. Sin id minus: bonis qui-
dem cerè consulere debebant. Cur igitur duos Scipiones,
fortissimos, & optimos viros, in Hispania Pœnus op-
pressit? Cur Maximus extulit filium consulem? cur
Mascellum Annibal interemit? Cur Paullum Cannæ sustu-
lerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præ-
bitum? cur Africanum domestici porticus non tulerunt?
Sed hæc vetera, & alia permulta, propiora videamus. Cur
avunculus meus, vir innocentissimus, idemque delectis-
simus, P. Rutilius in exilio est? cur sodalis meus interfe-
ctus domi suæ; Drusus? cur temperantia, prudentiaque
specimen, ante simulacrum Vestæ, & pontifex maximus est
Q. Scævola trucidatus? cur etiam ante tot civitatis prin-
cipe, à Cinna interemi? cur omnium perfidiosissimus, C.
Marius, Q. Catulum, præstantissima dignitate virum mori
potuit jubere? Dies deficiat, si velim numerare quibus bo-
nis malè evenit: nec minus, si commemorarem, quibus im-
probis optimè. Cur enim Marius tam feliciter, 7 septim-
mum consul, domi suæ senex est mortuus? cur omnium
H h h z crude-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgatarum utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
dus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duodecimo V. Vouy septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nisi tan longè
petitur, habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Nepos quid inde auferam. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde aufer-
am, nihil perit.

3. Utinam sterneret. Nihil heic mutant Palatini. at Lambinus repo-
nit ex Memmiano: Utinam sterneret.

4. Casu distipat abiegnæ ad terram trabes? Pal. pr. Casu ac distipat ab-
iegnæ, ceteri, Casu accidisset abiegnæ, sed minus rectè, si ceo. lendum Pri-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgatarum utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
dus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duodecimo V. Vouy septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nisi tan longè
petitur, habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Nepos quid inde auferam. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde aufer-
am, nihil perit.

3. Utinam sterneret. Nihil heic mutant Palatini. at Lambinus repo-
nit ex Memmiano: Utinam sterneret.

4. Casu distipat abiegnæ ad terram trabes? Pal. pr. Casu ac distipat ab-
iegnæ, ceteri, Casu accidisset abiegnæ, sed minus rectè, si ceo. lendum Pri-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgatarum utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
dus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duodecimo V. Vouy septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nisi tan longè
petitur, habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Nepos quid inde auferam. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde aufer-
am, nihil perit.

crudelissimus tam diu Cinna regnavit? At dedit poenas. Prohiberi melius fuit, impedire que ne tot summos viros interficeret, quam ipsum aliquando poenas dare. Summo cruciatus, supplicioque Q. Varius, homo importunissimus, perit: 2 si, quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat; illos conservari melius fuit, quam poenas scelere Varium pendere. Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimus, & beatissima civitatis. 3 Quam multos ante hunc in ipso Græciæ flore Pisistratus? At Phalarum, ut Apollodorus poenas sustulit. Multis quidem ante cruciatis, & necatis. Et prædones multi sæpe poenas dant: nec tamen possumus dicere, non plures captivos acerbe, quam prædones necatos. Anaxarchum Democriteum à Cyprio tyranno excarnificatum accepimus: 3 Zenonem Eleæ in tormentis necatum. Quod dicam de Socrate? capus mortui illi acrymari soleo, Platonem legens. Videsne igitur, deorum iudicio, si vident res humanas, dicitur men esse sublatam? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur contra deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu viveret. Dionysius, de quo ante dixi, cum sanum Proserpinæ Locris expulisset, navigabat Syraculas: isque cum secundissimo vento cursum teneret, videns: Videtisne, inquit, amici, quam bona à diis immortaliibus navigatio sacrilegis detur? Atque homo auctus, cum bene, planeque percepisset, in eadem sententia perseverabat: qui, cum ad Seloponnelum classem appulisset, & in sanum venisset Jovis Olympii; autem ei detrahitur a miculum, grandi pondere, quo Jovem ornarat ex manibus 6 Karthaginensium tyrannus Gelo, atque in orationem cavillatus est. *astate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum: 7 eique lanæum pallium injeit, 8 cum id esse ad omne anni tempus diceret. idemque 9 Æculapii Epidauri barbam: ut eam demi iussit neque enim convenire, barbatum esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset, 10 jam mentas argenteas de omnibus delubris iussit auferri: in quibus quod in re veteris Græciæ inscriptum esset. HONORVM DEORVM, ut hec: ut bonitate velle dicebat. Idem victorias aureas, & pateras, 11 coronasque, quæ simulacrorum periculis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque se ac pere non auferre, dicebat, esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab his porrigentibus, & dantibus posse tueri. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublatum de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia edixisse, ut quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quidque sanum referret: ita ad impietatem in*

deos, in homines ad iunctis injuriam. Hunc igitur nec Olympias Jupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, dicitur, noque verbo tabescentem interemit: 12 atque in suo laculo mortuus, 13 in Tympanidis rogum illatus est: eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus quasi suam & legitimam, hereditatis loco filio tradidit. Invia in hoc loco versatur oratio videtur enim auctoritatem ferre peccandi: 14 recte videretur nisi & virtutis, & vitiorum, sine ulla divina ratione, grave ipsius conscientia pondus esset, qua sublata, jacent omnia. Ut enim nec domus, nec ædes, ratione quadam, & disciplina designata videatur, si in ea nec recte factis præmia existant ulla, nec supplicia peccatis: sic mundi divina in homines moderatio, profecto nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum. At enim minor dii negligunt neque agellos singulorum, nec viticulas persequuntur: nec, si ureo, aut grandio quippiam nocuit, 15 id Jovi animadvertendum fuit. Ne in regno quidem reges omnia invidiam curant, sic enim dicitur, quasi ego paulo ante de tundo Formisino P. Rutilium que stus, non de amissa salute. Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, ÆTERNAS COMMUNITATES, vinea, legetes, oliveta, ubertatem frugum, & fructum: omnem denique communitatem, prosperitatemque vita, à diis habere: virtutem autem nemo unquam accepit deo retulit. Nimirum recte, propter virtutem enim jure laudamus, & in virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, si id donum à deo, non à nobis haberemus. At verò aut honoribus, ut aut se familiari aut si aliud quippiam nacti sumus fortuito boni, aut depulsumus mali, cum diis gratias agimus, tum nihil nostræ huius assumptum arbitramur. Num quis, quod bonus vir esset, gratias diis egit unquam? At quod dives, quod honoratus, quod incolumis, (ovemque optimum, maximum, ob eas res appellant, non quod nos iustos, temperatos, sapientes efficiat, sed quod filios, incolumis, opulentos, copiosos Neque Herculi quisquam decumam vocit unquam, si sapiens factus esset. Quamquam Pythagoras, cum in geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur, sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluit, ne aram sanguine aspergeret. Ad rem autem ut redeam iudicium hoc omnium mortalium est, FORTYNAM A DEO PETENDAM A SEIPSIS COMMENDAM ESSE SAPIENTIAM. 16 Quamvis Mentis delubra, & Fidei consecratis; tamen hæc in nobis ipsis sita videmus: Spei, Salutis, Opis, Victoriæ facultas à diis expetenda est. Improborum igitur prosperitates,

1. Si quæ Drusum ferri, (Cic.) Aureola emendatio, quam hauscè Pal. prim. ac quo alludebantque sec. terr. in quibus, sic quia, invenit hædæus in impressis: sed quia Drus. ipsumque illud non esse in Margari editus ab Aldo avo, qui dicitur esse am. sequia.
 2. Quam multos ante hunc, (Cic.) Sic Pal. tert. item pr. & sec. præterquam quod in eadem, quod & in edit. one Victoriæ vulgata: Quam multos ante hunc, in ipso Græciæ flore Pisistratus, ut Phalaris, ut Apollodorus poenas sustulit, multo, &c.
 3. Zenonem Eleæ, (Cic.) Eleæ in vulgari: sed præter quatuor Pal. & productam lectionem à Victoriæ.
 4. Prædo felix habebatur, (Cic.) Pal. quint. ac pr. & sec. prædo felix habebatur, prædo felix, quart. s. ac V. Vovv. prædo in Pamphylia habebatur, aliquid later monstrari in illo filio, quod exeat de aliquis attentior, satis in hi est detaxisse falsitatem vulgatæ.
 5. Cum se ad iudicium ventum cursum teneret, videns: Videtisne, (Cic.) Admisi Patinorum nostrorum quinq; & V. Vovv. codicum scripturam istanc etiam pro eis Victoriæ, nam publicatam secund. sine cuiusmodi reit. Videtisne, &c.
 6. Equæ lanæum pallium injeit, (Cic.) Pal. quanto ac P. non adob. pallium solan. & Valerio huius loco additum fuit.
 7. Karthaginensium tyrannus Gelo, (Cic.) Videtur Comerarius pugnaturos pao. H. s. quod erat in tertio vulgat. sed destituebant is nulli libris in quibus dicitur alterum: & verò Pal. pr. ac sec. exhibent, Gelo.
 8. Cum id esse ad omne anni tempus diceret, (Cic.) Egregie Pal. pr. & quint. expretitque V. Chor. us: sed nemo sequi ausus, non Comerarius, non Scurmio: s. sublegere ab his: oliti selectiora Victoriæ, vulgata, voce auctor, id esse aptum ad, &c. à qua etiam divercit Pal. sec. in quo, qst.

9. Æsculapii Epidauri, (Cic.) Sic Pall. quatuor. nec abit ulla editio præter Lambinianam in qua Epidauri, quod in Pal. quinto, nec displiceat, verum alterum è Valeri Maximi l. c. t. de neglecta religione firmat anno avert: Galsiomius.
 10. Sem mensis a gentes, (Cic.) Non incepti tentabat idem Galsiomius, Eriom mensis: est alter amicus noster Pignus: Idem mensis, quod in quarto quinq; nec hoc nec illud habet forsitan recte.
 11. Et ceteraque, quæ fanula etiam proreba max. du. sustinebantur, (Cic.) non habet Pal. prim. quæ, expæctet tunc sustinebant, vix dub. totum admittore scripseram P. & Pal. quint. et ceteraque simulacrorum, quæ proreba manibus sustinebantur.
 12. Atque in suo laculo mortuus, (Cic.) Iacobus Bongarsius noster tentabat ad Iust. num. locum, namque in suo ego potius atque habuerim pro additamento scribere aliquid: quam v. s. major sentent. æ energia, si legeremus, atque.
 13. In Tympanidis rogum illatus est, (Cic.) Sic reperit in vetustissimo cod. Victoriæ, cum edit. sit, in tyrannid. quod exilat quoque in Pal. tert. verum pr. ac sec. clare præ se ferunt in typanid. quart. & quinto quæ. tympan. die.
 14. Recte videtur, nisi & virtutis, (Cic.) Sic Aldus sen. or. Pal. quinq; & P. & ed. Victoriæ, nisi quod donant & primo loco positum, vulgata: potest: ut & recte videtur, nisi in virtute.
 15. Id Jovi animadvertendum fuit, (Cic.) Arndet magis quod habet Pal. pr. advertebatur.
 16. Quamvis Mentis delubra, (Cic.) Pal. pr. ac sec. Quamvis hinc dicitur, ab. totorum in superacuum est.

tares, secundæque res redarguunt (ut Diogenes dicebat) vim omnem deorum ac potestatem. At nonnumquam boni virtus habent boni. 2. Eos quidem arripimus, attribuimus que sine ulla ratione diis immortalibus. At Diagoras, cum Samothraciam venisset, Athos ille qui dicitur, 3. atque ei quidam amicus, Ty, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis, ex rot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatise frugerint, in portumque salvi pervenerint? Ita fit, inquit, illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt, in marique perierunt. Idemque, cum in naviganti vedores adversa tempestate timidi, & pesteriti dicerent, non insursum illud accedere, qui illum in eandem navem receperunt: ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes: quæ si vitæ non etiam in his navibus Diagam vihi crederent. Sic enim res se habet, ut ad prosperam, adversamve fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris, nihil inest. Non animadvertimus, inquit, omnia diis nos reges quidem. Quid est simile? Reges enim si scientes prætermittunt, magna culpa est. At deo ne excusatio quidem est inscientiæ. Quem vos præclarè defenditis, cum dicitis eam vim deorum esse, ut, etiam si quis morte poenæ sceleris effugerit, expectantur ex poenæ à liberis, à nepotibus, à posteris. O miram æquitatem deorum! Ferretne ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnaretur filius, aut nepos, si pater, aut avus deliquisset?

Quinam Tentularum intervencioni modus

Pætur aut quamquam ubi mortem Myrtis

Pæus luendus dabitur sacris supplicis?

Etiam poeta Stoicos depravaverint, an Stoici poëtis dederint auctoritatem, non facile dixerim. portenta enim, & flagitia ab utriusque dicuntur, neque enim, quem Hippocratis iambus laeserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à deo immittam dolorem, non conceptum à se ipso, continebat: nec, cum Agilli libidinem, aut cum Paridis videmus, à deo causam requirimus, cum culpa pæne vocem audimus: nec ego multorum ægrotum salutem non ab Hippocrate potius, quam ab Æsculapio datam iudico: nec Lacedæmoniorum disciplinam dicam unquam ab Apolline potius Spartæ, quam à Lycurgo datam. Critolaus, inquam, evertit Corinthum: Karthaginem Hasdrubal. 4. Hi deos illos oculos oræ maritimæ effuderunt, non iratus allicui, quem omnino irasci posse negatis deum. At subvertite certe potuit, & conservare urbes tantæ, atque tales. Vos enim ipsi dicere soletis, nihil esse quod deus officere non possit, & quidem sine labore ullo, ut eam hominum membra

nulla contentione, mente ipsa, ac voluntate moveantur: sic numine deorum omnia fingi, moveri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitione atque animum, sed physica, constantique ratione. materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia sint, totam esse flexibilem, & commutabilem, ut nihil sit, quod non ex ea quamvis subito fingi, convertrique possit, ejus autem universæ hæcricem, & moderatricem divinam esse providentiam. hanc igitur, quocumque se moveat, efficere posse, quidquid velit. Ita que aut nescit, quid possit: aut negligit res humanas: aut, quid sit optimum, non potest iudicare. Non curat singulos homines. Non mirum: ne civitates quidem. Non eas? ac nationes quidem, & gentes. Quod si has etiam contemnet, quid mirum est, omne ab ea genus humanum esse contemnum? Sed, quo modo idem dicitis, non omnia deos persequi, si dem vultis, à diis immortalibus hominibus dispartiri, ac deinde somnia? idcirco hæc tecum, quia vestræ est de hominum veritate sententia. Atque idem etiam vota suscipi dicitis oportere. Nempe singuli voveant: audit igitur mens divina etiam de singulis. Videtis ergo, eam non esse tam occupatam, quam putabatis? Fac esse distentam, coelum versantem, terram tuentem, maria moderantem: cur tam multos deos nihil agere, & cessare patitur? cur non rebus humanis aliquos otiosos deos praticit? qui à te, Balbe, innumerabiles explicati sunt. Hæc ferè dicere habui de natura deorum, non ut eam tolletem, sed ut intelligeretis, quam esset obscura, & quam difficileis explicatus haberet. 5. Quæ cum dixisset, Cotta finem. Lucilius autem, Vehementius, inquit, Cotta, tu quidem, in vestus es. 6. in eam Stoicorum rationem, quæ de providentia deorum ab illis sanctissime, & providentissime constituta est. Sed quoniam advesperascit, dabis diem nobis aliquem, ut contra ista dicamus. est enim mihi tecum pro aris, & focis certamen, & pro deorum templis, atque delubris, proque urbis muris, quos vos, pontifices, sanctos esse dicitis, diligenter quærem religione, quam manibus capitis, quæ deferi à me, dum quidem spirare potero, nefas iudico. Tum Cotta, Ego vero & opto redargui me, Balbe: & ea, quæ disputavi, deservere malui, quam iudicare: & facile me a te vinci posse, certò scio. Quippe, inquit Vellejus, qui etiam somnia putet ad nos mitti ab Jove. Quæ ipsa tamen tam levia non sunt, quam est Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum essent dicta, ita discessimus, ut Vellejo Cotta disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videtur esse propensior.

Hhhh 3

M. Tvl-

1. Vim omnem deorum ac potestatem. Illud ac potestatem non est in Pal. neque nimum requiritur.

2. Ita quidem arripimus, etc. Tullius ad scribitur, sed præter Pall. ubi erit & P. & editionem V. Florianam.

3. Quæ cum dixisset amicus. Pall. quart. quint. item P. quidam Astim. & videtur verum.

4. Hi deos illos oculos. Pall. quinquæ hi deos illos oculos: quod dictum ætiamque an vero respiciat Critolaum & Hasdrubalem, incerto.

5. Quæ cum dixisset Cotta finem. Vocabulum finem quod additum hæc tenus fuit illis finem, delevi, quippe non erat in Pal. pr. sec. quart. quinto. & fuisse à librariis non dubitabunt, cui notæ Cioero; præcipue sine cojusque libri.

6. In eam Stoicorum rationem. Sic quidem Bal. sec. at pr. in ar. pm. p. 20. scriptumque istam text. in meram, quartus ac quint. in di. am. istam Stoicorum rationem. P. in ar. am. istam. Quædamque fingebat, in di. am. istam Stoicorum, quibus non respiciam.